

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

Архитектонски факултет

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ

Предмет: Реферат о урађеној докторској дисертацији кандидаткиње Милене Грбић (рођене Делевић)

Одлуком Наставно-научног већа Факултета бр. 01-397/2-6.5 од 23.03.2015. године, именовани смо за чланове Комисије за преглед, оцену и одбрану докторске дисертације кандидаткиње Милене Грбић под насловом

УНАПРЕЂЕЊЕ ПРОСТОРНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ СТАНОВАЊА У РОМСКИМ НАСЕЉИМА У БЕОГРАДУ ПОД УТИЦАЈЕМ НАЧЕЛА РОМАНИПЕНА

После прегледа достављене Дисертације и других пратећих материјала и разговора са Кандидаткињом, Комисија је сачинила следећи

РЕФЕРАТ

1. УВОД

1.1. Хронологија одобравања и израде дисертације

Школске 2007/2008. године кандидаткиња је уписала докторске академске студије архитектуре научног карактера (основна област истраживања *архитектура*; ужа научна област истраживања *студије архитектуре*). У периоду школске 2010/2011. године кандидаткињи је одобрен статус мировања.

На основу члана 98. Статута Архитектонског факултета у Београду (“Сл. билтен Факултета”, бр. 80/80, 84/10, 88/12 и 89/12-пречишћен текст), а у вези са чланом 28. Правилника о докторским студијама (“Сл. билтен АФ”, бр. 81/08) и Одлуком Већа докторских студија Архитектонског факултета у Београду од 19. 11. 2012. године, Наставно научно веће Факултета је, на седници одржаној дана 26. 11. 2012. године, донело одлуку број 01-2000/2-5.10 којом је образована Комисија за оцену испуњености услова кандидаткиње Милене Грбић, дипл. инж. арх. и теме докторске дисертације, под насловом „Унапређење просторне организације становања у ромским насељима у Београду под утицајем начела Романипена,“ у саставу:

- др Владан Ђокић, ментор
редовни професор Архитектонског факултета Универзитета у Београду
- др Ана Никезић, члан комисије
доцент Архитектонског факултета Универзитета у Београду
- др Мина Петровић, члан комисије
редовни професор Филозофског факултета Универзитета у Београду.

На основу члана 30. Закона о високом образовању (“Сл. Гласник РС”, бр 76/05, 100/07 – аутентично тумачење, 97/08, 44/10, 93/12 и 89/2013), а у вези са чланом 100. Статута Архитектонског факултета у Београду (“Сл. билтен АФ”, бр. 80/80, 84/10 и 89/12), члановима 31-34. Правилника о докторским студијама Архитектонског факултета у Београду (“Сл. билтен АФ”, бр. 81/08) и сагласности Већа научних области грађевинско-урбанистичких наука Универзитета у Београду од 9. априла 2013. године, Наставно научно веће Факултета је, на седници одржаној 13. маја 2013. године, донело одлуку број 01-585/2-4.8 да се Милени Грбић, дипл. инж. арх. одобрава рад на теми докторске дисертације, под насловом **„Унапређење просторне организације становања у ромским насељима у Београду под утицајем начела Романипена,“** и да се за ментора именује проф. др Владан Ђокић.

На основу члана 92. Став 4 Статута Универзитета у Београду (“Сл. Гласник УБ”, бр 162/11, 167/12, 172/13 и 178/14), члан 38. Статута Архитектонског факултета у Београду (“Сл. билтен АФ”, бр. 80/80, 84/10, 88/12, 89/12 – пречишћен текст и 98/14), захтева студента Милене Грбић, дипл. инж. арх. и одлике Већа докторских студија Факултета од 16. 01. 2015. године, Наставно-научно веће Факултета је, на седници одржаној дана 26. 01. 2015. године донело одлуку да се Милени Грбић, студенту докторских академских студија одобрава продужење рока за завршетак започетих студија, односно одбрану докторске дисертације под насловом **„Унапређење просторне организације становања у ромским насељима у Београду под утицајем начела Романипена,“** до 28. 02. 2016. године.

Завршену докторску дисертацију кандидаткиња, уз сагласност ментора, предаје на Веће докторских студија 16. марта 2015. године.

На основу члана 101. и члана 102. Статута Архитектонског факултета у Београду (“Сл. билтен АФ”, бр. 80/08, 84/10, 88/12, 89/12-пречишћен текст и 98/14), члана 37. Правилника о докторским академским студијама (“Сл. билтен АФ”, бр. 102/14) и Одлуке Већа докторских студија Факултета од 16. март 2015. године, Наставно-научно веће Факултета је на седници одржаној дана 23. марта 2015. године, донело одлуку број 01-397/2-6.5 да се образује Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидаткиње Милене Грбић, дипл. инж. арх., под насловом **„Унапређење просторне организације становања у ромским насељима у Београду под утицајем начела Романипена,“** у саставу:

- др Ана Никезић, председник
доцент Архитектонског факултета Универзитета у Београду

- др Владан Ђокић, ментор и члан редовни професор Архитектонског факултета Универзитета у Београду
- др Мина Петровић, члан редовни професор Филозофског факултета Универзитета у Београду
- др Стеван Марошан, члан и доцент грађевинског факултета Универзитета у Београду.

1.2. Научна област дисертације

Докторска дисертација припада научној области *Архитектура и урбанизам* и ужој научној области *Архитектонско пројектовање и савремена архитектура*, за које је Факултет матичан. Ментор предметне дисертације је др Владан Ђокић, редовни професор Архитектонског факултета Универзитета у Београду.

Списак радова који квалификују проф. др Владана Ђокића за ментора докторске дисертације су:

1. S. Marošan, D. Milićević, V. Djokić, M. Šoškić, „Value Framework for Evaluation of Land Banks/Funds,“ *Geodetski vestnik*, Vol. 58 (3), p.568-577, 2014. ISSN 0351-0271.
2. Z. Gospavić, J. Gučević, O. Vasović, V. Djokić, „Mortgage market in the Republic of Serbia: Present situation and prospects,“ *Geodetski vestnik*, Vol. 57 (1), pp.85-96, 2011. ISSN 0351-0271.
3. P. Bojanić, V. Djokić, „L'institution revolutionnaire“. О 'prevratu', nasilju in instituciji pri Gillesu Deleuzu,“ *Filozofski vestnik* 1, pp. 223-234, 2011. ISSN 0353-4510.
4. V. Djokić, S. Marošan, „New Model of Land Consolidation and Rural Development In Serbia,“ *Spatium: International Review Urban and Spacial Planning, Architecture, Housing Building, Geodesia, Environment*, 17-18., pp. 61-67, 2008. ISSN 1450-569X.
5. V. Djokić, Z. Nikezić, „Political Circumstances as a Risk Factor In Urban Development of the City,“ *Spatium: International Review Urban and Spacial Planning, Architecture, Housing Building, Geodesia, Environment*, 15-16, pp. 16-20, 2007. ISSN 1450-569X.

1.3. Биографски подаци о кандидату

Кандидаткиња Милена Грбић (рођ. Делевић), дипл. инж. арх., рођена је 1977. године у Београду, Србија. Завршила је Основну школу „22 Децембар“ (садашњи назив „Војвода Радомир Путник“), а затим и Четврту гимназију у Београду. Петогодишње студије, архитектуре кандидаткиња је завршила 2006. године, (просечна оцена 8.71) и дипломирала на Архитектонском факултету Универзитета у Београду са оценом 10 (десет) на тему *Урбанистичко-архитектонско решење насеља за Роме* (ментор: доц др Јелена Живковић). Дипломски рад награђен је *Наградом града Београда за стваралаштво младих из области уметности за 2006. годину*.

Школске 2007/2008. године уписује Докторске академске студије архитектуре научног карактера (основна област истраживања – архитектура; ужа научна област

истраживања – студије архитектуре). Све испите предвиђене наставним планом кандидаткиња је положила остваривши просечну оцену 9.45. Наставно-научно веће Архитектонског факултета у Београду је, на седници одржаној 13. маја 2013. године, донело одлуку којом се одобрава рад на теми докторске дисертације под насловом: Унапређење просторне организације становања у ромским насељима у Београду под утицајем начела Романипена. За ментора је именован проф. др Владан Ђокић.

Од 1. априла 2011. године Милена Грбић је запослена на Архитектонском факултету Универзитета у Београду у звању асистента на Департману за Архитектуру. У том звању учествовала је у настави на предметима: Простор и облик, Елементи пројектовања, Студио пројекат 1 – Архитектура, Модул М5 – Пројекат 1 – Архитектура, курс М5А.1. Студио; Модул М6 – Пројекат 2 – Архитектура, курс М6А.1. Студио; Модул М7 курс М7.1. – Радионица 1, студио М01А – пројекат и семинар, студио М02А – пројекат и семинар. Ангажовање у настави подразумевало је припрему и презентацију сегмената њеног научног истраживања које је у вези са програмима предмета.

2. ОПИС ДИСЕРТАЦИЈЕ

2.1. Садржај дисертације

Докторска дисертација је изложена на 249 страна. У раду је приложена 51 слика од којих 43 представљају цртеже кандидаткињиних запажања и констатација урађених током теренских истраживања ромских насеља. У раду се такође налази и 26 табела. Рад се састоји од пет целина: Увода, Приказа и интерпретације резултата истраживања, Закључних разматрања, Библиографије и Прилога (слика и табела).

Попис илустрација	i
Увод	1
Претходна анализа информација о предмету истраживања	1
Проблем и предмет истраживања	7
Циљеви истраживања	9
Задаци истраживања	10
Полазне хипотезе истраживања	12
Научне методе истраживања	13
Структура рада	15
Први део	
Културна специфичност Рома: референтни оквири истраживања	18
Глава 1	
Успостављање односа култура–простор	19

1.1 Контекстуализација појма <i>култура</i>	19
1.2 Контекстуализација појма <i>културни образац</i>	22
1.3 Чиниоци културног реалитета као комплементи културног развоја	23
1.4 Контекстуализација појма <i>културне мешавине</i>	31
Глава 2	
Досадашњи приступ пракси решавања проблема становања Рома у Србији	35
2.1 Одређивање стандарда становања	35
2.2 Роми као ‘европска мањина’	44
2.3. Експанзија културних чинилаца у друштвеној реалности	47
2.4 Достигнућа у решавању проблема становања социјално угрожених Рома: методологија и пракса	52
2.5 Активирање унутрашњих потенцијала за унапређивање становања социјално угрожених Рома	59
Глава 3	
Романипен као свет сигнала	63
3.1 Иницијатори степена колективитета породица	64
3.2 Иницијатори степена колективитета заједница	69
3.3 Колективни просторни обрасци понашања	72
Други део	
Становање Рома у Београду	79
Глава 4	
Ромска насеља у Београду	80
4.1 Типологија ромских насеља	82
4.2 Типологија кућа у ромским насељима	88
Глава 5	
Становање у ромским насељима у Београду: организација и програм	94
5.1 Студија случаја: Сламови	94
5.2 Студија случаја: Нехигијенска насеља	107
5.3 Студија случаја: Стара градска махала	121

5.4 Студија случаја: Трансформисано планско насеље	122
5.5 Студија случаја: Пунктуално становање – легално	133
5.6 Студија случаја: Пунктуално становање – нелегално	140
5.7 Класификација и стематизација кључних просторних структура и елемената насеља као културно прилагођене средине	145
Трећи део	
Формирање програмских начела	149
Глава 6	
Ка адекватном становању	150
6.1 Минималне величине и препоруке за кључне просторне структуре насеља: ка задовољењу индикатор начин/тип становања	151
6.2 Минималне величине и препоруке за кључне просторне структуре куће: ка задовољењу индикатора угодност	155
Глава 7	
Транспоновање резултата истраживања у програмска начела	165
7.1 Програмска начела за површине и елементе дворишне групе објеката	165
7.2 Програмска начела односа кључних елемената и површина према целини просторне структуре дворишна група објеката	172
7.3 Програмска начела за саобраћајне површине	177
7.4 Програмска начела за слободне површине	178
7.5 Програмска начела за радну зону насеља	180
7.6 Програмска начела односа кључних просторних структура према просторној организацији насеља	180
Закључна разматрања	182
Библиографија	189
Прилози: слике	198
Прилози: табеле	225
Биографија аутора	245
Изјаве	246

2.2. Кратак приказ појединачних поглавља

Рад је разложен на пет целина: Увод, Приказа и интерпретација резултата истраживања, Закључна разматрања, Библиографија и Прилози (слика и табела). У првој целини рада, Уводу, дефинисано је истраживање и извршена је систематизована анализа информација о предмету истраживања уз приказ кључних извора. Над коренима интерпретације информација, постављене су полазне хипотезе, циљеви и задаци истраживања. Такође, уводни део обухвата систематично набројан преглед изабраних научних метода истраживања уз објашњење њихове употребе у различитим сегментима истраживања.

Средишња целина рада подељена је на три дела, односно седам глава, и посвећен је приказу резултата истраживања и њиховој интерпретацији у циљу доказивања полазних хипотеза и остваривања циља и задатака истраживања.

Први део односи се на умрежавање адекватног физичког простора са адекватним културним простором и искоришћавање ресурса заједнице, односно укрштање простора доминантне друштвене етике са субјективним простором конкретног корисника у прилог проучавању и разумевању становања Рома. У овом делу позициониран је ромски микроенвајронмент као изузетан ресурс за истраживање информација којима се могу профилисати закључци у пожељан модел ромског становања. У првом делу редом су приказани:

- Успостављање кључних веза културе и простора којим је утврђена методологија даљег истраживања и којим се позиционира ентитет Ромско насеље као објекат тог сложеног систем релација у начину становања Рома у Београду
- Анализа и систематизација документације која контекстуализује пожељан и мапира акуелан атрибут становања Рома
- Анализа и систематизација документације која је настала као одговор националне политике на међународне стратегије интеграције Рома која се односи на становање
- Анализа, систематизација и контекстуализација достигнућа у решавању проблема становања социјално угрожених Рома у Србији и региону
- Анализа, контекстуализација и систематизација начела Романипена која генеришу два степена колективитета Рома у Београду – породице и заједнице чиме су успостављене могуће везе са организацијама просторних структура у насељу.

Други део експлицитно се односи на становање Рома у Београду. Овај део рада подразумева приказ резултата шест студија случаја теренских истраживања ромских насеља на територији Београда. У том кључу рад је усмерен на презентацију истраживања (текстуална и графичка форма) у ромским насељима на територији Београда у форми документовних и објашњених чињеница о становању ове друштвене групе и њиховим потребама. Овај део подељен је на две главе, обе посвећене исцрпном обрађивању карактера становања у ромским насељима у оквиру којих је урађена:

- Типологија кућа у ромским насељима
- Типологија ромских насеља
- Шест студија случаја у референтним типовима ромских насеља
- Систематизација кључних карактера просторних структура насеља и кућа као културно прилагођених средина чиме је урађена припрема сазнања за упоредну анализу са систематизованом важећом законском документацијом.

Трећи део односи се на формирање програмских начела. У овом делу формирана је база сазнања као основ за формирање адекватног становања чиме су утврђене минималне програмске величине за становање у Србији, Региону и Европској унији, детерминисане према кључним просторним структурама насеља и кућа које су истраживањем уочене и издвојене. На овим основама урађено је транспонување резултата истраживања у програмска начела која успостављају нови систем односа у становању који јесу одговарајући ромској заједници, али су и отворени за формулацију других порука које одговарају новим друштвеним потребама. Програмска начела разврстана су на:

- Програмска начела за површине и елементе куће
- Програмска начела за површине и елементе насеља
- Програмска начела за успостављање међусобног односа кључних елемената у насељу.

У завршној целини рада, Закључним разматрањима, урађена је резимирана интерпретација процеса истраживања и самог истраживања и забележен је критички осврт на истраживачку процедуру. Такође, завршно су сумирани кључни доприноси рада и осветљена су места као поводи за нове дискусије и правце даљих истраживања у оквиру којих би се тематици Ромског становања приступило са новом дозом сазнања и разумевања.

3. ОЦЕНА ДИСЕРТАЦИЈЕ

3.1. Савременост и оригиналност

Развијање одговарајућих алата и техника за решавање стамбеног питања Рома, онемогућено је недостатком знања о њиховом начину и култури становања. Чињенице да се о аспектима ромског становања у стручним круговима мало зна и да оно није било предмет сложенијих студија које проблематику ромског становања обрађују са позиције архитектуре и урбанизма, уз неопходно садејство социолошког и правног становишта чине овај рад савременим у приступу теми.

Уважавањем културне разноликости омогућава се наставак развијања техничких поступака и инструмената који се односе на примену у пројектовању ромског становања у условима организације савременог урбаног друштва као културно плуралног како би се ублажиле непожељне друштвене последице.

С обзиром на чињеницу да је пракса решавања питања становања социјално угрожених Рома процес у настајању и да се гради константном интеракцијом теоријског и реалног оквира, оригиналност дисертације се управо огледа у, са више аспеката, исцрпном методолошком начину обрађивања карактера становања у ромским насељима, чијим је документовањем дат допринос бољем разумевању становања социјално угрожених Рома и њиховим реалним потреба. У том кључу парадигма о једном уједначеном, кодификованом стандарду становања премешта се ка релативизацији у односу на специфичности друштвеног профила социјалне групе; употреба овде успостављене методологије која прати савремени мултидисциплинарни приступ у изучавању сложених појава становања, показује да је осим стандарда и норматива, потребно испитати и процесе свакодневног живота кроз свакодневну употребу простора те као таква може бити примењена на приступ решавања проблема становања осталих ромских групација и других социјално угрожених група.

3.2. Осврт на референтну и коришћену литературу

Кандидаткиња је у оквиру докторске дисертације користила обимну литературу. Истраживање кандидаткиње је засновано на теоријској литератури, на релевантим стратегијама, стандардима и препорукама, научним и стручним часописима, као и на другим изворима (*online* извори, филмови, емисије, изложбе). Избор библиографских јединица указује на то да је кандидаткиња упозната са кључним теоријским расправама и резултатима, као и са актуелним примерима у области коју истражује, и да на одговарајући начин користи изворе за аргументацију својих ставова у области коју истражује.

Као најзначајнији извори коришћени у истраживању издвајају се:

Acton, Thomas. *Gypsy Politics and Social Change: The Development of Ethnic Ideology and Pressure Politics among British Gypsies from Victorian Reformism to Roman Nationalism*. London: Routledge and Boston: Kegan Paul, 1974.

Acton, Thomas and Gary Mundy, eds. *Romani Culture and Gypsy Identity*. Hatfield: University of Hertfordshire Press, 1997.

Bourdieu, Pierre. *Distinction: a Social Critique of The Judgement of Taste*. Cambridge: Harvard University Press, 1996.

Burdije, Pjer. „Habitus i prostor stilova života.“ *Kultura* 109/112 (2004): I-131 – I-170. Такође доступно *online* на <http://www.zaprokul.org.rs/CasopisKultura/DetaljniPrikaz.aspx?ID=109/112> (приступљено 24. 5. 2013).

Вуксановић-Мацура, Злата и Владимир Мацура. *Постојећи модели за побољшање становања Рома. Социјална и приступачна стамбена решења за Роме и осетљиво становништво у Србији*. Београд: Мисија ОЕБС-а у Србији, 2014.

Vuksanović-Macura, Zlata i Vladimir Macura. *Stanovanje i naselja Roma u jugoistočnoj Evropi: prikaz stanja i napretka u Srbiji*. Београд: Друштво за унапређење ромских насеља и Институт за архитектуру и урбанizam Србије, 2007.

Влада Републике Србије. *Национална стратегија социјалног становања*. http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_sekcija.php?id=45678 (приступљено 7. 2. 2013).

- Влада Републике Србије. „Уредба о стандардима и нормативима за планирање, пројектовање, грађење и условима за коришћење и одржавање станова за социјално становање.“ *Службени гласник РС* 26 (2013), <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/pages/Package.xhtml?packageId=2> (приступљено 5. 1. 2015).
- Eurofound. *Living conditions of the Roma: Substandard housing and health*, 2012. <http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef12021.htm> (приступљено 28. 6. 2014.).
- Eurofound. *Social dimensions of housing in the European Union*, 2006. <http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0649.htm> (приступљено 28. 6. 2014.).
- European Roma Rights Centre. *Parallel Submission by The European Roma Rights Centre to the Committee on the Elimination of all Forms of Racial Discrimination on Serbia for its consideration at the 78th session from 14 february to 11 march 2011*, Januar 2011. http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/docs/ngos/ERRC_Serbia78.pdf (приступљено 10. 8. 2014.).
- European Roma Rights Centre. *Standards do not apply: Inadequate housing in Romani communities*. Budapest: European Roma Rights Centre, 2010.
- Jakšić, Božidar i Goran Bašić. *Romska naselja, uslovi života i mogućnosti integracije Roma u Srbiji. Rezultati socioloških istraživanja*. Beograd: Centar za istraživanje etniciteta, 2002.
- Jakšić, Božidar i Goran Bašić. *Umetnost preživljavanja: Gde i kako žive Romi u Srbiji*. Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 2005.
- Lazarević Bajec, Nada i Marija Maruna. *Strateški urbani dizajn i kulturna raznolikost*. Beograd: Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu, 2009.
- Macura, Vladimir. *Pregled romskih naselja Beograda 2002* [elektronska verzija]. Beograd: Društvo za unapređivanje romskih naselja, 2002.
- Министарство животне средине, рударства и просторног планирања. „Правилник о условима и нормативима за пројектовање стамбених зграда и станова.“ *Службени гласник РС* 58 (2012), <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/pages/Package.xhtml?packageId=2> (приступљено 11. 3. 2015).
- Министарство за људска и мањинска права. *Стратегија за унапређивање положаја Рома у Републици Србији*. Београд: Министарство за људска и мањинска права, 2010.
- OSCE/ODIHR. *Regionalni izveštaj o legalizaciji stanovanja, unapređenju naselja i socijalnom stanovanju za Rome u regiji zapadnog Balkana*. Varšava: OSCE Kancelarija/Ured za demokratske institucije i ljudska prava – ODIHR, 2014.
- Petrović, Mina sa saradnicima. *Održivo stanovanje za Rome u Srbiji*. Beograd: PALGO centar, 2012.
- Spasić, Ivana. „Kultura.“ U *Pojmovnik civilnog društva III. Kulturno-etičke pretpostavke civilnog društva*, ur. Aleksandar Molnar, 7–51. Beograd: Grupa 484, 2004.
- Sutherland, Anne. *Gypsies: The Hidden Americans*. London: Tavistoc, 1975.

3.3. Опис и адекватност примењених научних метода

У оквиру истраживачког рада систематично је коришћено више научних метода истраживања, којима се проверавала научна заснованост постављених хипотеза.

Метода посматрања на терену и метода анализе грађе коришћене су као основне истраживачке методе током формирања информационе основе потребне за рад. Ове методе подразумевале су и извођење закључака о карактеру посматраних проблема:

- Истраживање током успостављања релевантног односа култура–простор урађено је помоћу методе анализе грађе примарних и секундарних извора
- Истраживање просторних организација ромских насеља и кућа обављено је помоћу методе посматрања на терену и методе анализе грађе примарних и секундарних извора
- Истраживање начела Романипена урађено је помоћу методе анализе грађе примарних и секундарних извора и разговора са резидентима насеља кроз теренска истраживања
- Истраживање правног и афирмативних оквира ромског становања у Србији и земљама Европске уније урађено је помоћу методе анализе грађе примарних и секундарних извора.

Метода студије случаја урађена је на репрезентативним типовима просторних организација насеља, посматрањем свакодневне праксе употребе простора и неформалним разговорима са њиховим резидентима. Посматрање реалног понашања становника се обављало свакодневно, четири пута дневно у истим временским интервалима, у укупном трајању истраживања од седам дана (временске одреднице су утврђене на основу спроведеног предистраживања и ранијих истраживања кандидаткиње у периоду од 2006. до 2012. године).

Упоредна анализа представљала је основни аналитички метод који се односио на упоређивање систематизованих и класификованих сазнања о просторним структурама ромских насеља насталих у односу на степен колективитета, са контекстуализованом и формираном базом референтне документације (закони, стандарди и нормативи за социјално становање, стратегије, акциони планови), како би се дефинисала практично примењива програмска начела за реализацију ромског становања.

Синтеза и интерпретација резултата истраживања извршена је у завршној фази истраживачког дела рада која је подразумевала процес током којег су се резултати истраживања и анализа изразили програмским начелима.

3.4. Применљивост остварених резултата

Практична примена остварених резултата се пре свега очекује у употреби програмских начела у пракси архитектонског и урбанистичког пројектовања и реконструкцији ромских насеља. Другим речима употреба програмских начела као практичног излазног резултата ове дисертације омогућава даљу разраду (и у смислу корекција) и практичну примену стратешких препорука за организацију савременог урбаног друштва, посредно или непосредно везаних за проблематику становања Рома.

3.5. Оцена достигнутих способности кандидата за самостални научни рад

Предметна докторска дисертација показује да кандидаткиња поседује способност за самосталан научно-истраживачки рад, што се огледа у приступу и начину обраде релевантне литературе те њеном повезивању са претходно стеченим знањима из области архитектуре, урбанизма и социологије. Кандидаткиња влада вештинама употребе различитих научних метода истраживања у поменутим областима, почев од критичке теоријске анализе, анализе садржаја извора, студија случаја, теренских истраживања, компаративне анализе, синтезе и интерпретације резултата истраживања. Кандидаткиња је кроз формирану методологију и концептуални оквир истраживања показала способност приказа, обраде и систематизације комплексне грађе изузетно специфичне области истраживања.

4. ОСТВАРЕНИ НАУЧНИ ДОПРИНОС

4.1. Приказ остварених научних доприноса

Научни доприноси предметног истраживања остварени су у више домена.

У домену успостављања односа култура–простор остварено је:

- Позиционирање ромског насеља као производа културних образаца
- Синхронизација резултата досадашње праксе приступа решавању питања становања социјално угрожених Рома
- Појмовно рашчлањивање Романипена и његова контекстуализација у оквиру дискурса архитектонског и урбанистичког пројектовања

У домену препознавања, систематизације и дефинисања карактеристичних структура становања Рома, остварено је:

- Формирање типологије ромских насеља
- Дефинисање елемената структуре ромских насеља (мапирање):
- Формирање типологије ромских кућа
- Дефинисање елемената структуре ромских кућа

У домену унапређења стандарда за пројектовање и планирање становања Рома кроз формирање програмских начела (дефинисање услова за пројектовање и планирање) остварено је:

- Дефинисање квантитативних параметара ромског становања на нивоу насеља и на нивоу куће
- Дефинисање квалитативних параметара ромског становања – амбијенталне вредности
- Дефинисање специфичности ромског становања на нивоу насеља и на нивоу куће

Посебан допринос препознаје се кроз развој оригиналне методе за приступ пројектовању становања за другачије културне групе.

4.2. Критичка анализа резултата истраживања

У докторској дисертацији су први пут дефинисане карактеристике ромских насеља као производи културних образаца понашања специфичних културних група као и смернице за њихово квалитетно пројектовање и планирање.

Као резултат унапређивања конвенционалних стандарда социјалног становања за идеализовану и униформну представу о корисничкој породици и заједници, кориснику стана и стамбене средине, његовим начелним потребама и претпоставци о томе шта му је *a priori* и без дилеме неопходно су се развиле посебне амбијенталне вредности које је потребно уградити у програмска начела за пројектовање и планирање становања које је прихватљиво за Роме.

Закључено је да само успостављање релације између конкретних културних образаца и њихове просторне идентификације може бити кључ за квалитетно решавање проблема становања сваке специфичне културне групе корисника. Презентовано је мишљење да је сложена и свеобухватна типологија насеља и кућа усмерена увек према фином нијансирању насељских структура и да је оно увек слојевито и да се одвија на микронивоу јер су разлике у насељској структури засноване на коначном броју премиса које опредељујуће одређују сваку специфичну културну групу.

4.3. Верификација научних доприноса

Кандидаткиња има рад објављен у серијској публикацији *International Multidisciplinary Scientific GeoConference-SGEM* (Sofia: STEF92 Technology Ltd, 2014) која је реферисана у индексним базама *Thomson Reuters*:

- **Grbic, M.:** Principles of Sustainability in Romanipen-based Informal Roma Settlements, *14th SGEM Geoconference on Nano, Bio and Green – Technologies for a sustainable future*, vol. 2, pp. 589-596, 2014 (ISSN 1314-2704) http://apps.webofknowledge.com/Search.do?product=UA&SID=N2A3KsUQtcrcf9zgCQH&search_mode=GeneralSearch&prID=27e4899f-728f-4a73-aab2-0b9c1020318f

Категорија M32:

- **Grbić (Delević), M.:** „Lifestyle as the ethos to forming a spatial physiognomy of informal Roma settlements,“ Lecture at *CAHROM Thematic Group of Experts' visit on (Re) Housing Solutions and Alternative measures to (forced) evictions of Roma*, Palace of Serbia, Belgrade, Serbia, 18-20 November 2013.

Категорија M33:

- **Grbic, M.:** „Sustainable Architecture Resources inside Informal Roma Settlement Micro-environments,“ rad prihvaćen za učešće na konferenciji *15th International Multidisciplinary Scientific GeoConference*, Albena, Bulgaria, 2015.
- **Grbic, M., Stankovic Grujicic, O.:** „Reading the form of informal Roma settlements in the light of everyday life,“ rad prihvaćen za učešće na konferenciji *22nd International Seminar on Urban Form*, Rome, Italy, 2015.

5. ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ

На основу анализе дисертације кандидаткиње Милене Грбић, Комисија констатује да је дисертација написана у складу са одобреном темом. Дисертација задовољава научне критеријуме и пружа научни допринос научној области *Архитектура и урбанизам*, као и развоју нових методологија и примени резултата истраживања у пракси. Примена оригиналних резултата се првенствено односи на унапређење становања социјално угрожених Рома. Кандидаткиња је показала способност за научно-истраживачки рад кроз рад на самој дисертацији и објављене научне и стручне радове у међународним и домаћим периодичним публикацијам (М20) и зборницима радова са међународних конференција (М30).

На основу напред наведеног, Комисија предлаже Научно-наставном већу Архитектонског факултета Универзитета у Београду да се докторска дисертација под називом „**Унапређење просторне организације становања у ромским насељима у Београду под утицајем начела Романипена**“ кандидаткиње Милене Б. Грбић, дипл.инж.арх. прихвати, изложи на увид јавности и упути на коначно усвајање Већу научних области грађевинско-урбанистичких наука Универзитета у Београду.

У Београду, 30. април 2015. године

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ

Проф. др Владан Ђокић, ментор
Универзитет у Београду, Архитектонски факултет

Доц. др Ана Никезић,
Универзитет у Београду, Архитектонски факултет

Проф. др Мина Петровић,
Универзитет у Београду, Филозофски факултет

Доц. др Стеван Марошан,
Универзитет у Београду, Грађевински факултет